

Motion till riksdagen 2025/26:3143

av **Malin Danielsson (L)**

Inrättande av en stark författningsdomstol och ett oberoende domstolsråd

Förslag till riksdagsbeslut

1. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att inrätta en stark författningsdomstol och tillkännager detta för regeringen.
2. Riksdagen ställer sig bakom det som anförs i motionen om behovet av att inrätta ett helt oberoende domstolsråd och tillkännager detta för regeringen.

Motivering

Propositionen Stärkt skydd för demokratin och domstolarnas oberoende (prop. 2024/25:165), som regeringen överlämnade till riksdagen den 24 april 2025, representerar ur liberal synvinkel ett viktigt konstitutionellt framsteg och ett steg mot en normalisering av Sverige i detta avseende.

Det har varit en lång vandring från den tid som med rätta har kallats ”det författningslösa halvseket”, då vår konstitution i stort sett både var irrelevant och tämligen innehållslös. Det var en märklig tid då vi hade fullödig parlamentarism, men samtidigt kunde man läsa i regeringsformen att ”konungen äger att allena styra riket”.

Tomheten låg framför allt i frånvaron av en katalog över medborgarnas grundläggande fri- och rättigheter som staten förpliktade sig att respektera. Det saknades också både en konstitutionellt stadgad lagprövningsrätt och en särskild instans där lagars och myndighetsbesluts grundlagsenlighet kunde prövas.

Det handlar om ingenting mindre än de två viktigaste liberala inslagen i de flesta moderna konstitutioner – inslag som syftar till att skydda individen från maktens övergrepp.

Det är värt att påminna om att det fanns en tid då våra grundlagar kunde ändras eller till och med avskaffas på bara några veckor. Så var 1974 års regeringsform ursprungligen konstruerad: ett första beslut kunde fattas med enkel majoritet omedelbart

före ett extraval eller ordinarie val, och det andra beslutet kunde fattas, också med enkel majoritet, så snart den nya riksdagen samlades.

Det är glädjande att konstatera att nu tas det första steget mot en konstitutionell reform som vi länge har förespråkat. Men vi vill gärna gå vidare med reformarbetet, särskilt inom två områden.

Inrätta en stark författningsdomstol

Det första handlar om att förstärka lagprövningsinstitutet genom att inrätta en stark författningsdomstol med breda befogenheter som kontrollerar grundlagsenligheten hos såväl de lagar stiftade av riksdagen som de beslut som fattas av regeringen och andra myndigheter.

Detta är en självklarhet i de flesta demokratiska länder, men har varit – och verkar fortfarande vara – en omöjlighet i Sverige på grund av ett hårdnackat motstånd från socialdemokratisk sida.

Den starka och högt ansedda tyska författningsdomstolen kan tjäna som modell. Den har vida befogenheter, innefattande både abstrakt och konkret konstitutionell kontroll – det vill säga granskning av normers grundlagsenlighet i sig och med anledning av ett enskilt fall. Den tyska domstolen hanterar omkring 5 000 fall per år och hundratals lagar har underkänts sedan domstolen inrättades 1951. Dessutom finns det konstitutionella domstolar på delstatsnivå, vilket skapar ett mycket omfattande lagprövningssystem tillgängligt för medborgarna.

Denna konstitutionella kontroll sker i Tyskland ex post, det vill säga efter att en norm trätt i kraft, men det borde kompletteras med en lagprövning ex ante, alltså före respektive norm träder i kraft, som exempelvis i det franska systemet.

Inrätta ett helt oberoende domstolsråd

Den andra reformen som bör genomföras handlar om att ytterligare stärka domstolarnas oberoende.

I 2020 års grundlagskommitté lämnade Liberalernas representant Cecilia Malmström, tillsammans med företrädare för Moderaterna, Kristdemokraterna och Centerpartiet, ett särskilt yttrande om behovet av att stärka domstolarnas oberoende genom att inrätta ett självständigt domstolsråd med ansvar för den centrala domstolsadministrationen. På detta sätt skulle domstolsväsendet helt frigöras från sitt traditionella beroende av regeringen.

Ett helt oberoende domstolsråd skulle innebära ett genombrott för maktodelningsprincipen och ett välkommet brott med den historiska tradition där domstolarna först varit beroende av kungamakten och därefter av den demokratiska regeringen.

Advokatsamfundet argumenterar i sitt remissvar till grundlagskommitténs slutbetänkande för inrättandet av en sådan instans. Det är värt att citera deras motivering:

Utvecklingen i Polen och Ungern visar tydligt att domstolar som i organisatorisk mening inte är oberoende från den verkställande makten genom exempelvis administrativa åtgärder kan förlora sitt oberoende och sin oavhängighet. Eftersom domstolarna är den yttersta garantin för att principen om rule of law (lagstyre) upprätthålls, är domstolarnas oberoende centralt i en demokrati och rättsstat (...)
Enligt Advokatsamfundets uppfattning är det därför mycket angeläget att ett oberoende domstolsråd instiftas.

En sådan förändring, tillsammans med inrättandet av en författningsdomstol, skulle utgöra ett starkt konstitutionellt skydd för både den demokratiska rättsstaten och våra grundläggande fri- och rättigheter.

Malin Danielsson (L)